

Politika malih gesti.

Prilike i izazovi za suvremenu umjetnost

To je donekle smiješno. Sve se više zatičemo u osebnim, čudnim situacijama, gdje se čini da suvremena umjetnost privlači pažnju i interes u gotovo svemu osim u svom sadržaju. Sve je više i više razgovora, više i više buke i uzbuđenja oko njezine tržišne vrijednosti, društvene prihvaćenosti i poduzetničke mudrosti, a nikako ne smijemo zaboraviti sliku koju nudi, sliku fleksibilnog i ah-tako-nomadskog individualnog identiteta. No učestalo se zao-bilaze sadržaji i teme kojima se suvremena umjetnost bavi i s kojima se suočava. Znae uostalom, teme poput identiteta, seksualnosti, ljubavi, smrti, i nikako ne smijemo zaboraviti vrtlarstva.

Ova knjiga je pokušaj da se zatvori procijep između fame i stvarnosti, između površnog interesa i “dobarara svojstvenih praksi”. (Macintyre 1985: 219)

To je pokušaj da se određeni radovi i akcije suvremene umjetnosti sagledaju i artikuliraju kao pokretači misli. Ne kao produkti, ne kao spektakli, ali ni kao autentični izrazi nečega što se zove stvarnost, već kao nešto drugačije, kao nešto drugo. I da, to nešto drugo je politika male geste.

Branit ću onu vrstu umjetnosti koja je dio našeg svakodnevnog iskustva. Želim vidjeti umjetnost kao sudionika u zločinu. U zločinu iz strasti, tj. sudjelovanju u procesu oblikovanja i stvaranja sadržaja koncepta i simbola. Mreži procesa koji smjeraju generirati održive uvjete za produkciju znanja. To je ona vrsta angažmana u suvremenoj umjetnosti usredotočena na ono što nam ima za reći o našim životima. Ona nije negdje tamo visoko gore, niti je negdje dolje. Ona je blizu, u vidokrugu, toliko blizu da nam golica maštu.

Početna točka našeg putovanja je naša nužnost pozicioniranja unutar šireg okvira suvremene umjetnosti. Moje je uvjerenje da na umjetnost treba gle-

dati kao na onaj prostor unutar suvremenog društva koji želi biti i jest dio tvornice koja proizvodi dotični kontekst. On nije avangardan, on nije konzervativan, a nije ni nostalgican. On je aktivan, upravo ovdje i upravo sada. Sastoji se od djela i gesti koje su raspoložive, dostupne, autorefleksivne i samokritične. One su jednako tako, da ne zaboravimo, iznimno zabavne kao izazov za naše načine razumijevanja toga tko smo, gdje smo i na način na koji jesmo.

Ono o čemu govorim je politika malih gesti. Mala gesta je politički čin koji je ili vidljiv ili ukorijenjen u umjetničkim radovima. Ti značajni, upečatljivi činovi su oni s kojima ću prolaziti i komunicirati kroz ovu knjigu. Oni su geste koje nisu umjetnička djela sama po sebi i nisu tema ili problem rada o kojem se govori. Fasciniran sam upravo tim ukorijenjenim, znakovitim gestama i izborima koji čine određeni rad onim što jest; točnije što ga čini istaknutim, i što ga pretvara u nešto osobito. Oni su geste koje čine rad mogućim. Geste kao dobra koja su inherentna praksi i koje su utjelovljene u radu, u načinu na koji je sačinjen, odaslan ili, na primjer, postavljen na izložbi.

Male geste se u svakom slučaju ne događaju samo u suvremenoj umjetnosti i vizualnoj kulturi. One očito posjeduju anegdotske srodnike izvan prostora suvremene umjetnosti. Činovi kakve svi pamtimo, ili činovi koji su marginalniji u njihovom cjelokupnom značaju. Činovi poput onog njemačkog kancelara Brandta koji je kleknuo pred spomenikom stradalim Židovima u varšavskom getu, usred hladnog rata 1971. Čin poput govora izraelskog vođe Daniela Barbenboima 2004. kada je primao prestižnu nagradu Wolf u izraelskom parlamentu, naprosto čitajući Deklaraciju o nezavisnosti Države Izrael kojom se svim građanima garantiraju jednaka socijalna i politička prava, bez obzira na rasu, vjeru ili spol. Ili pak čin, koji nas vraća u domenu suvremene umjetnosti,

norveške slikarice A. K. Dolven kada primjećuje da većina ljudi koja kupuje njezine slike – izrazito suptilne, delikatne slikarske radove na kojima se slojevite preklapaju sivom što se može uočiti jedino golim okom, no ne i na fotografijama – te slike smješta u svoje spavaće sobe.

Jednom riječu oni su činovi koji čine razliku. Čin kao mala gesta koja generira dovoljno prostora za sebe kako bi opstala i kako bi izbjegla pad u sigurna nebesa koja podržava dihotomijsko suprotstavljanje nas i njih, i izvana i iznutra. To nije samo stvar brojeva, i nije samo stvar odlučivanja a priori što je dozvoljeno a što nije – referiram se ovdje na trenutne trendove vraćanja jednostavnim, minimalnim modelima izričaja, često združenih sa željom za izbjegavanjem poplave uznemirujućih unakrsno-medijskih eksperimenata.

Stoga je upravo ta mala gesta ona koja postaje nešto samo po sebi – izazovna, podatna za njegovanje i zabavna – u trajnoj napetosti između suvremene umjetnosti kao potpuno komodificiranog proizvoda i suvremene umjetnosti kao konzervativnog alata za elitne kulturne politike koje tragaju za suprotstavljanjem i odvajanjem dobrog od lošeg, nas od njih. Namjesto unaprijed uspostavljenih hijerarhija, mala gesta predstavlja množinu sredstava izražavanja, množinu konkurentnih životnih svjetova, no istodobno naglašava da su oba moguća samo ukoliko ima dovoljno prostora za nešto što se naziva razumnim neslaganjem i miroljubivim konfliktom. Na znakovit način, želim pobiti često korištenu ispriku koja tvrdi da ne postoje alternative. Umjesto toga riječ jest i uvijek će biti o tome kako možemo artikulirati i pogurati te alternative naprijed – i ponovno nazad.

Pitanje kako je to moguće u okviru suvremene umjetnosti i vizualne kulture izaziva poneki nervozni podsmijeh i još ciničniju porugu. To je zadatak koji namjerno ide protiv *mainstreama* pa ipak u isto vri-

jeme i zadatak koji vjeruje da može pronaći dovoljno elemenata u praksi suvremene umjetnosti i vizualne kulture kojima bi se zaista moglo sve ujediniti. Četiri temeljna elementa su dostupnost, pristupačnost, autorefleksivnost i samokritičnost.

Pod dostupnošću želim se osvrnuti na dimenziju u kojoj se suvremena umjetnost ne događa iza zatvorenih vrata. Ona je izvedena u javnu sferu, u stvari posvećena su-konstruiranju tih otvorenih prostora. Pristupačnost upućuje na to da je ona sredstvo izražavanja koje prilično upadljivo naglašava sadržaj povrh specifičnosti medija, čak i kada u svakom zasebnom slučaju treba ovladati alatima trgovanja i upoznati ih. Stoga, suvremena umjetnost može – čemu smo svi toliko puta svjedočili – preuzeti bilo koji oblik, od zidnih oblika do šetnji parkom i nazad do posluživanja čaja nezaposlenima. Čini se da konačno suvremena umjetnost može biti sve što želi ili može zamisliti da postane. Trenutak za sjećanje: sve što je moguće nije nužno u sebi i smisleno.

Vrsta suvremene umjetnosti koju pratim i na koju se referiram dostupna je zato što se ne referira primarno na sebe, povijest umjetnosti i teoriju umjetnosti, već na naša svakidašnja iskustva. Ona je svagodneвно iskustvo, ne poput nekog glorificiranog magičnog izleta u dubine naših duša, već poput lukavog, prijemčivog primjera kako mi percipiramo i razumijemo što smo, gdje smo, s kim smo i kako se odnosimo prema sebi i svojoj okolini. No pristupačnost ima jednako tako i svoju zahtjevniju stranu. Kako bi išta bilo smisleno i razumljivo, pristupačnost zahtjeva mjesto i sadržaj. Oni imaju svoju povijest, sadašnjost i buduće horizonte koji trebaju biti očuvani što je moguće otvorenijima i fleksibilnijima. To je proces oblikovanja i stvaranja sadržaja koji se događa istodobno na razini fizičke aktivnosti i diskurzivnog djelovanja.

Suvremena umjetnost je autorefleksivna jer nikako ne tvrdi da je nedužna. Ona je savršeno svjesna da je svaki čin dio trajnog slijeda činova. Činovi koji se ne događaju u vakuumu ili neutralnoj zoni. Oni su činovi koji nešto zahtijevaju, nešto drugo pak niječu, i stoje mirno, napuštaju prostor kako bi ga zauzelo nešto vrijedno. Autorefleksivnost je vezana uz svijest o tome da smo sastavni dio igre, dio problema. Kroz autorefleksivne činove prepoznajemo i to kako mi trajno utječemo na vanjski svijet i kako taj vanjski svijet utječe na nas.

Konačno, samokritički pristup izriče nužnost razumijevanja da štogod mi smatrali smislenim i važnim danas, neće to nužno biti i sutra. To također znači da su naše tvrdnje varijante nastale iz mnoštva mora i pustinja varijanti – često međusobno konkurentnih i konfliktnih. Samokritičnost podvlači nužnost da budemo otvoreni prema kritici s obje strane – izvana i iznutra, i odgovornost sudjelovanja u kritičkom diskursu. S dostupnošću, pristupačnošću, autorefleksivnošću i samokritičnošću imamo široku podlogu za glavne mogućnosti i izazove koje suvremena umjetnost omogućuje.

Dopustite mi da skiciram pregled promjena koje su neposrednu prisutnost suvremene umjetnosti učinile mogućom. Postoji određena ‘ovo-st’ koju karakterizira ranjivost te koja joj dozvoljava da bude zbunjena i dovedena u pitanje, ali se ne prepusta pasivnoj predaji i poslušnosti. Tu prisutnost karakterizira mogućnost da bude otvorena izazovima koji propituju njezine načine postojanja i percepcije. Osobita vrsta prisutnosti, ona koja stvara mogućnosti za osobitu jedinstvenost, mogućnosti koje se oslanjaju na izloženo utjecajima i izazovima, ali se suočavaju s njima konstruktivno i uzdignute glave, ne pasivno, s krajnjom rezigniranošću ili naprosto čekanjem i plakanjem nad njima.

Govorimo o fenomenu koji dotiče svaki dio našeg života. Promjenama koje su vezane uz ozbiljne učinke na gotovo sve ljudske aktivnosti, uključujući i suvremenu umjetnost. Ukratko, ono što je drugačije danas od, recimo, sredine 80-ih godina prošlog stoljeća jest niz izmjena koje su sažete u jednoj riječi: komunikacija. Svijet u kojem mi živimo je drugačije, ne nužno i bolje mjesto jer je količina komunikacije preko čitavog spektra narasla i postala dramatično jeftinija.

Povećana količina komunikacije nagovještava značajno jeftinije putovanje, brže i dostupnije intenter-ske infrastrukture i mreže te povećanje međunarodnih suradnji. Komunikacije je stvarnost nekolicine prijašnjih prepreka i propisa protiv kretanja ideja, kapitala, materijala i ljudi izvan granica nacionalnih država. Svi to znamo, no baš zbog toga što je to tako mondeno tu činjenicu valja naglasiti. Stvari se pomiču i idu uokolo brže i jeftinije. Kao nikada, informacija je moć i struktura moći – kao i to kako je koristiti i iskoristiti. Ali informacija nije samo zaru-bljenik određenih vidljivih ili nevidljivih igrača moći. Ona je i mogućnost, grubi materijal dostupan svuda oko nas puno više nego ikada prije. Ako želimo ili trebamo primjere, molim vas posjetite web stranicu Wikipedije, ili naprosto uživajte uz zvuk voditelja najuspješnijeg reorganizatora načina putovanja avionom: “izvršni direktor Ryanaira, Michael O’Leary, rekao je da se nada kako će do 2007. uvesti kokarske sadržaje na letove. Europska aviokompanija niskih vozarina smatra da će potez proizvesti toliko dobiti da uopće neće morati naplaćivati putnicima troškove leta.” (The Economist, 5.11.2005)

Ključni je problem sada kako povezati kvantitetu s pitanjem kvalitete. I ovdje se približavam ideji politike kao politizacije, ne kao političkim strankama ili politiziranju, već nečemu što propituje i izbacuje iz ravnoteže naše tako drage običaje i što nas tjera

da stvaramo i zamišljamo alternative. Riječima Michela Foucaulta, ono o čemu govorimo su sredstva dostupna za eventualizaciju. Radi se o oblikovanju agende umjesto da se naprosto ostane po strani i promatra njezino oblikovanje. I da, to je propitivanje, iznova i iznova, prije nego što počneš trčati i djelovati, zašto činiš to što činiš? Drugim riječima: što je to što želiš i priželjkuješ činiti?

Većini nas je vrlo razvidno da je dovoljno kvantitete, ali ne i dovoljno kvalitete u svim vrstama kulturne produkcije i intervencija, dilema o kvaliteti je, naravno, vrlo iskrena dilema bez ikakvih ublažavajućih izlaza. To je proces prema kojem svatko treba stremiti, kompleksan, zahtjevan proces vođen određenim idejama i stavovima. Najvažniji i istodobno najteži je problem vremena. Drugim riječima, stremljenje kvaliteti sudjelovanja u javnoj sferi ubija brzo. I zaista ubija zadivljujuće djelotvorno. Brzina ubija u smislu nedostatne pažnje za detalje, nedovoljno vremena rezerviranog za aktivnosti same i nedovoljno proučavanja kako ih predstaviti i nadalje pripočavati.

Činjenica da brzina ubija može bitno je prva i najopasnija prepreka. A ima nekoliko bliskih srodnika koje treba prepoznati. Dostupna, pristupačna, autorefleksivna i samokritična, suvremena umjetnost suprotstavlja se konzervativnim tendencijama, potpunoj komercijalizaciji, pretjeranom fokusiranju na financijski aspekt, društvu spektakla i instrumentalizaciji naših životnih svjetova. Sumnjičava je prema nostalgiji, misticizmu, prisvajanju i pastišu. Snažno se suprotstavlja nacionalizmu, šovinizmu, esencijalizmu i rasizmu.

Stoga je jasno protiv čega ustaje ova verzija suvremene umjetnosti kojoj ovdje dajemo prednost. Jednako je tako kristalno jasno da biti protiv ovog ili onog, bez obzira koliko prezrene te ovosti ili onosti

bile, nije dovoljno. Nije dovoljno kao moguć intelektualni napor, a nije dovoljno niti kao pokušaj da se stvori i održi prilika za kritičko pozicioniranje i sudjelovanje. Traži se vizija koja će voditi ove aktivnosti, vizija koja je strastvena, razigrana, no istodobno i vrlo ozbiljna. Ona je utemeljena i obvezujuća, situirana i samopodrugljiva. Ona je sredstvo za mogućnost smijanja samima sebi i sa samima sobom.

Čin koji u sebi ima upisane određene nemogućnosti, određeni proizvodni promašaj. Specifična i jedinstvena prisutnost koja ne stremi predodređenom cilju. Čin poput sljedećeg: čin kao čin unutar suvremenog područja umjetnosti, no ne čin kao umjetničko djelo. Čin kojeg je prije nekoliko godina predstavio mladi umjetnik (op.p. finski autor Kristian Simolin), i čin koji je, s pohvalama, usmjeren prema nekoliko svjetski priznatih kustosa. Čin koji je snažno povezan sa svojim kontekstom i mjestom kao relativnom periferijom.

Čin je bio obdarivanje kustosa vrijednim darovima. Darovi koji, za ovu priliku, dolaze u obliku umjetnog kamenja inače korištenog za prozorske dekoracije. Dar veličine zamjetna komada kamena, no lagan poput maramice. Dar poklonjen profesionalcima koji obilaze i nekoliko profesionalnih razgleda dnevno. Dar kojeg ne možeš spremirati u torbu, niti dar kojeg možeš tek tako, nenamjerno baciti, jer ga ne možeš sakriti ili gurnuti u kantu za otpatke. Dar poklonjen uz srdačnu želju i podmuklu uvijenost. Dar sjevernjačkog mladića iz sjevernjačke zemlje koja je toliko ponosna na svoju čistu, autentičnu prirodu. Dar koji je s takvom sarkastičnom točnošću rastvorio čitavo potencijalno minsko polje zabuna oko toga odakle dolazimo i kako smo predstavljeni, od koga, za što – i zašto.

ulomak iz knjige *Politics of Small Gesture. Chances and Challenges for Contemporary Art* (Art-ist Publishing, Istanbul, 2006)